

Jacques Derrida, Richard Rorty ve doğruluk

Bahar Ayaz*

Özet

Nietzsche, Husserl ve Heidegger gibi pek çok düşünür doğruluğa ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında doğruluğa ilişkin görüşleriyle, kendilerinden önceki düşünürlere meydan okuyan Jacques Derrida'nın ve Richard Rorty'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Mevcudiyet, doğruluk ve hakikat gibi kavramları sorgulayan Derrida, yeni bir yöntem önermez ya da bir çözüm önerisi sunmaz. Rorty bu noktada Derrida'dan uzaklaşır; çünkü Rorty dayanışma ile bir çözümün olabileceğinden söz eder. Ancak Rorty'nin dile ilişkin görüşleri ve doğruluğu sorguladığı çalışmaları kendisini Derrida'ya yakınlıktır. Ayrıca Rorty'nin kullandığı olumsuzluk ve ironi gibi kavramlar da Derrida'nın görüşleriyle benzerlik taşır. Bu çalışmada Derrida ve Rorty'nin diğer düşünürlerin düşüncelerine yönelik görüşleri, kendi çalışmalarında vurguladıkları kavramlar ve iki düşünürün düşüncelerindeki kesişmeler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Derrida, Rorty, doğruluk, ironi, différance

Jacques Derrida, Richard Rorty and truth

Abstract

Many thinkers such as Nietzsche, Husserl and Heidegger made evaluations concerning truth. In this study, Jacques Derrida's and Richard Rorty's, who challenges previous thinkers, views which are related with truth are examined. Derrida, who questions concepts such as presence, truth and reality, does not propose a new method or does not offer a solution or advice. Rorty's studies has differences concerning this, because he suggests that there can be a solution that can occur with solidarity. Nevertheless his thoughts about language and his studies that questions truth, gets him closer to Derrida. Apart from this, concepts such as contingency and irony which are used by Rorty, have similarities with Derrida's ideas. In this study, Derrida's and Rorty's ideas regarding other thinkers, concepts that they highlight within their own studies and intersections of this two thinkers ideas are discussed.

Keywords: Derrida, Rorty, truth, irony, différance

Giriş

Düşes, "Flamingolar da, hardal da ısırır ve bundan çıkarılacak ders tüylü kuşların sürü halinde hareket ettiğidir" dediği zaman, Alice "Ama hardal bir kuş değildir" diye itiraz etti (Carroll, 1998: 134).

Hardalın bir kuş olmadığı pek çoğumuz için doğrudur; ama neden doğrudur? Bunun da ötesinde doğruluk nedir? Birçok düşünür doğruluğa ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Jacques Derrida ve Richard Rorty ise doğruluğa ilişkin görüşleriyle, kendilerinden önceki düşünürlere meydan okumuşlardır.

---

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-posta: bharayaz@gmail.com

Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* masalında Alice, bir tavşan yuvasından Harikalar Diyarına düşer. Bu fantastik dünyanın doğruları da kuralları da hiç de alışık olduğumuz türden değildir. İmkansız gibi görünen şeylerin imkanı hale geldiği bu dünyada bambaşka bir gerçeklik vardır. Bu masalın sonsuz sayıda okuması yapılabilir. Alberto Manguel, 'Okumalar Okuması'nda masalı her okuduğunda farklı bir Alice ile karşılaştığını yazar. Örneğin sekiz-dokuz yaşlarında masalı ilk kez okuduğunda Alice'in maceralarında kendisini Alice'in yol arkadaşı olarak hissettiğini, masalı yirmili yaşlarında yeniden okuduğunda ise Kupa Valesi'nin yargılanmasını Andre Breton ile ilişkilendirdiğini ve Alice'in sürrealistlerin bir kardeşi olduğunu keşfettiğini söyler (Manguel, 2014: 17- 18). Hem bir yazar hem de bir edebiyat eleştirmeni olan Manguel, Rorty'nin "ironist" olarak tanımladığı kişilerden biri olarak düşünülebilir; çünkü Rorty'ye göre edebiyat eleştirmenleri farklı anlamlara erişebilmeleri nedeniyle birer ironisttirler. Sonsuz sayıda anlamın olduğunu söyleyen Derrida'da Rorty'nin ironist olarak tanımladığı kişilerdendir; çünkü mevcut yapıları sökerek yerine yenilerini yerleştirmeyi önerir. Hem Derrida, hem de Rorty, doğruluğun dile ait bir şey olduğunu, bir metnin ise birçok anlamı olabileceğini, dolayısıyla tek bir doğrudan ya da sabit bir gerçeklikten söz edilemeyeceğinden bahseder.

Bu çalışmanın amacı, Jacques Derrida'nın ve Richard Rorty'nin ortaya attığı kavramlara ve diğer düşünürlere yaptıkları göndermelere bakarak, onların doğruluğa dair görüşlerini açıklamaktır. Bu çalışmada özellikle Derrida ve Rorty'nin görüşleri üzerinde durulmuştur; çünkü bu düşünürlerin birbirinden oldukça farklı görüşleri mevcut olsa da, görüşlerinde doğruluğa dair benzerlikler de mevcuttur. Postyapısalcılık açısından önemli konumlara sahip olan her iki düşünür de, düşünceleri kimi zaman kesişerek, doğruluğa dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Yapısöküm, différance, iz ve mevcudiyet gibi ortaya attığı kavramlar ile diğer düşünürlerden pek çok noktada ayrılan Derrida, diyalektik mantıktan post-modernizme kadar birçok fikri eleştirmiş ve kendi ortaya attığı kavramlarla yeni bir kavrayış, anlayış ortaya çıkarmıştır. Yazdıklarının bir bilim olmadığını söylerken, ya da hiçbir yöntem önermeksizin bilgi üzerine görüşler sergilerken, Derrida önceki düşünürlerden de ileri giderek eski metinlerin yeni anlamlarını onları yeniden yapılandırarak inşa eden yapısökümü ortaya atmıştır. Yapısöküm; felsefe, sosyoloji, edebiyat ve başka birçok alanda yaygınlaşmıştır. Birçok alana yön veren bu fikrin mimarı Derrida'nın görüşlerini incelemek bu nedenle önemlidir.

Pragmatizmi yeniden yorumlayan postyapısalcı bir düşünür olan Rorty ise, insanların problemlerinin çözümü olarak postmodern liberal bir görüş ortaya atmıştır. Aslında bu noktada Derrida'dan da ayrılır; çünkü Derrida hiç bir zaman bir çözüm ya da yöntem sunmaz. Üstelik liberalizm de Derrida'nın görüşlerinden oldukça uzaktır. Ancak Rorty'nin çözüm olarak sunduğu postmodern liberal görüş kullandığı; olumsuzluk, ironi ve dayanışma gibi kavramlar nedeniyle Derrida'nın görüşleriyle benzerlik taşır. Bu üç kavram, Rorty'nin görüşlerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Ayrıca ütopya kavramı da, Rorty'nin düşüncesinde merkezi bir yere sahiptir.

Derrida, Rorty ve diğer düşünürler

Derrida'nın ve Rorty'nin doğruluğa ilişkin görüşlerini değerlendirebilmek için öncelikle bu düşünürlerin görüşlerinin diğer düşünürlerin görüşleri ile ilişkisini değerlendirmek gerekir; çünkü bu iki düşünürün görüşleri de benzer düşünürlerin görüşlerinden beslenmiştir ve hem Derrida hem de Rorty, doğruluğun sabit olmadığı ve anlamın çok çeşitli olabileceği yönündeki görüşlerini benzer düşünürlerin düşünceleri çerçevesinde temellendirmişlerdir. Ancak düşüncelerine temel oluşturan düşünürlere yönelik bakışları pek çok noktada farklılaşmaktadır. Bu farklılıkların üzerinde durmak da, iki düşünürün doğruluğa dair görüşlerini ifade edebilmek açısından önemlidir.

Rorty'nin Nietzsche, Husserl, ve Heidegger'den etkilendiği ortadadır. Ancak onun asıl ilgisi Anglo-Amerikan felsefesine yöneliktir. Rorty'nin çalışmalarının iki yönü olduğundan söz edilebilir. Bunlardan birisi, dilin felsefesine ilişkindir. Diğeri ise, John Dewey ve William James'in eserleri üzerinden incelediği Amerikan pragmatizmidir. Derrida'da da benzer şekilde Nietzsche ve Heidegger etkisi aşikardır. Nietzsche, Heidegger ve Foucault, hepsi de Derrida'da mevcuttur. (Megill, 2008: 386) Elbette Derrida'dan bahsederken, Derrida'nın en ağır eleştirilerini yönelttiği Rousseau ile Hegel'i ve görüşleri ile birçok benzerliğe sahip olan Gadamer'i anmamak da mümkün değildir.

Hegel, Rorty için oldukça önemlidir, hatta Rorty'nin düşüncesinin temelinde Hegel ve Hegel'in *Tinin Fenomolojisi* adlı eseri vardır denilebilir. Ancak Rorty'nin Hegel'den etkilenimi, salt bir Hegel benimseyişi şeklinde yorumlanmamalıdır. Rorty (2010: 23), mantığın yaratılışa kıyasla daha önemli olduğunu vurgulayan Kantçı görüşün, Hegel'in düşüncesinde farklı olduğunu, kendisinin de olumsuzluk hakkında yazarken Hegel'in Kant'tan ayrılan bu yönünden beslendiğini söyler. Ayrıca Rorty (2010: 20) Hegel ile benzer bir şekilde modern devletin ve burjuva toplumunun bireysel yaratıcılık için şu ana kadar yaratılmış en iyi ortam olduğunu düşünür. Bundan sonra daha iyi ortamlar yaratılabilecek olsa da, şu anda en uygun ortam budur.

Rorty'nin çalışmaları açısından Hegel oldukça önemli olsa da, onun en çok benimsediği düşünür Dewey'dir. Hatta kendisini John Dewey'nin inançlı bir takipçisi olarak tanımlar. Dewey'e göre gerçek benlikten söz edilemez ve demokratik özgürlüğü insan doğasına referans vererek tanımlamak yerine, mantığı devredışı bırakan bir tanımlı benimser. Bu görüş, doğruluğun hakikatle eş değer olduğu görüşünü de devredışı bırakır (Rorty, 1999: 3-4). Rorty, Dewey'nin görüşünü benimseyerek, Hegel'den de bir ölçü ayrılarak, görüşüne Darwinist bir görüş eklemiş olur.

Derrida ise, Hegelciliği sinsi ve her şeyi kuşatan bir tehlike olarak resmeder: “Yanlı anlaşılın, hafife alınan Hegelcilik tarihsel tahakkümünü kolayca genişletmekte, en sonunda muazzam kuşatıcı kaynaklarını engelle karşılaşmaksızın yaymaktadır” (Megill, 2008: 390). Hegel'e yönelik görüşleri açısından da Derrida ve Foucault arasında ciddi bir ayrılık mevcuttur. Derrida, Foucault'nun tersine Hegel'den kaçma diye bir olasılık olmadığını düşünür; çünkü zaten bir anlam ortaya koymak için söyleyeceğimiz herhangi bir şey Hegel'e hak vermek anlamına gelecektir. Kısacası Derrida'ya göre, doğruluk

ifade etmeye yönelik her çaba diyalektikle bütünleşmek anlamına gelecektir (Megill, 2008: 390).

Foucault'nun Derrida'daki mevcudiyeti, Heidegger'inki kadar güçlü olmasa da, Derrida söz konusu olduğunda Foucault'dan söz etmemek mümkün değildir. Foucault ve Derrida arasındaki ayrılığı, Foucault'nun tarihle ilgilendiği, Derrida'nın ise metin içine sıkışıp kaldığı yönünde tanımlayanların aksine, Megill'e göre (2008: 389) iki düşünür arasındaki temel farklılık daha çok tarihsel süreci farklı şekillerde kalıplamalarına dayanır, çünkü Foucault tarihi bir kıyamet gibi yorumlarken, Derrida bu tür bir okumayı reddeder. Foucault kriz siyasetiyle ilgilenirken, Derrida'nın asıl derdi yazının sözün yorum bilgisel imkânlarına ulaşmaktır. Derrida'nın çalışması, yorumcularına güçlü bir meydan okuma sergiler. Foucault'nun aksine Derrida hiç bir zaman kendi çalışmalarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilecek nitelikte kılavuz bir eser yazmamıştır (Hekman, 1999: 243). Ayrıca, Derrida Foucault'nun nihilizminin aksine, kavramsal bir nihilizm sunar. Derrida'ya göre, hiç bir kavramsal şema yoruma temel oluşturamaz yani hiçbir vokabüler bir diğerine göre ayrıcalıklı değildir (Hekman, 1999: 252). Derrida, Foucault'nun bile bir adım ötesine geçerek, anlama ilişkin olarak tamamen sınırsız bir dünyadan söz etmektedir. Bu yönüyle diğer tüm düşünürlerden de ayrılır. Artık bilginin hiçbir kuralı, kalıbı ve yöntemi yoktur.

Rorty, aslında Foucault'nun birçok görüşüne katılsa da, liberal düşünceleri nedeniyle onun görüşlerinden uzaktır. Rorty; günümüz liberal toplumunun kurtuluş için gerekli kurumları zaten içerdiğini ve batılı toplum ve siyaset düşüncesinin ihtiyaç duyduğu son noktaya geldiğini düşünür, bu düşüncesi de Hegel'in düşüncesi ile paralellik gösterir. Ancak Rorty bunu düşünürken de, postyapısalcı bir bakış açısıyla, var olan egemen düşüncelere meydan okur. Bu noktada Liberalizm ile postyapısalcılığı birleştirir ve tam da bu noktada Derrida ile de yakınlaşır.

Derrida Rousseau'nun çalışmasını ise, kökten hatalı olarak görür, onun için Rousseau'nun görüşü Batı metafiziği geleneğindeki hatalı paradigma türlerinden biridir (Hekman, 1999: 244). Derrida, Rousseau'yu konuşmaya yazı karşısında öncelik tanımasından dolayı eleştirir (Hekman, 1999: 244). Rousseau'nun aksine Derrida, konuşmanın değil, yazının öncelikli olduğunu iddia eder. Derrida'ya göre yazı, tarih ve tarihsel oluş alanını açar. Ayrıca dilin kaynağı ile yazının kaynağıbirbirinden ayrılamaz niteliktedir (Hekman, 1999: 244). Derrida, Rousseau'nun görüşlerini adeta tersine tersine çevirir. Konuşmanın yazıya öncelikli olduğu fikrini reddederek, bunun yerine, yazının konuşmaya göre öncelikli olduğunu ve yazının konuşmanın bir öncüsü olduğunu söyler (Hekman, 1999: 245).

Derrida'nın Heidegger ile olan yakınlığına bakarsak; iki düşünürün düşüncesinde de yıkım kavramının merkezi olduğunu görürüz. Heidegger, başlangıçtaki/bozulmamış ilk anlama geri dönmek için yıkımı benimserken, Derrida'nın düşüncesinde yıkımın yanı sıra yeniden bir inşa olduğunu görürüz. Yıkım, Derrida'nın düşüncesinde yapısöküm haline gelir, aynı anda hem yıkım hem de inşa mevcuttur. Derrida'nın düşüncesinde bir tarihselcilik yoktur, yani başlangıca/kökene bir geri dönüş yoktur. Derrida'daki Heidegger etkisi, en çok Heidegger'in "varlık"ın üstüne bir çarpı atılarak yazılması gerektiğini ileri

sürdüğü varlık sorununa dair düşüncesinde görünürdür. Derrida, bütün sözcük ve kavramların önce kağıda dökülüp sonra da silinmesi anlamına gelen yapısökümü ve sık kullandığı metaforları Heidegger'den ve onun varlık sorunundan almıştır (Megill, 2008: 388). Rorty (2010, 3-14), her ne kadar Heidegger'i bir egotist olarak tanımlasa da, onun yirminci yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olduğunu söyler ve kendisinin antik ve modern felsefenin ilişkisine yönelik algısını dönüştürdüğünü belirtir. Heidegger'in varlık sorununa ilişkin görüşleri her iki düşünürün de görüşlerinin gelişimi açısından merkezi olduğu söylenebilir.

Derrida ile Gadamer'in yaklaşımları arasında benzerlikler olsa da, Derrida'nın yapısöküm tanımının Gadamer'in görüşlerinden ne yönden ayrıldığını göstermek önemlidir (Hekman, 1999: 243). Gadamer gibi Derrida da, Batı metafiziğinin temellerine saldırır ve her iki düşünür de nihai temeller fikrinden kaçınır. Her iki düşünür de, yöntem kavramını ve temellendirmeleri reddeder (Hekman, 1999: 250). Hem Gadamer hem de Derrida, yazarın niyetine, metnin anlamını bulmak üzerebaşvurmayı reddeder ve her düşünür için de dil bir tür oyundur (Hekman, 1999: 250). Gadamer'in aksine meşru ya da gayri meşru önyargılar hakkında konuşmak Derrida için anlamsızdır, ayrıca Derrida'ya göre, yazarın niyetinin hiçbir önemi yoktur. Anlamı okuyucu belirler, üstelik her okuyucu farklı bir anlam çıkarabilir. Derrida yorumu, tek başına okuyucu fonksiyonu olarak görür, Gadamer ise, yorumun her iki katılımcının etkileşiminin fonksiyonu olarak görür (Hekman, 1999: 251, 252). "Gadamer ile Derrida arasındaki zıtlığı hiçbir şey bundan daha uygun bir biçimde özetleyemez. Gadamer'e göre yorum, hem yorumlayan hem de yorumlanan yorumun anlamına iştirak ettikleri için, bir karşılıklı borçlanma eylemidir. Tersine Derrida'ya göre yorum karşılıklı değildir ve borçlanmayı gerektirmez. Aksine yorum, bağımlı değil, bağımsız olan bir edebi üretimdir" (Hekman, 1999: 252). Gadamer ve Rorty arasındaki temel ayrılık ise, epistemolojiye ilişkindir. Gadamer fenomolojinin epistemolojinin sorununu çözdüğünü düşürken, Rorty epistemolojinin problemlerinin çözülemeyeceğini düşünür (Rockmore, 1997: 119). Dile yönelik görüşleri açısından Rorty'de hem Derrida hem de Gadamer ile benzer fikirdedir. Rorty'ye göre doğruluk, dil tarafından yaratılan bir şeydir. Dilin ötesinde bir doğruluktan söz edilemez. Bu açıdan Rorty'nin Gadamer'den uzaklaşarak Derrida'ya yakınlaştığını görürüz; çünkü Rorty de yorumu karşılıklı bir borçlanma şeklinde tanımlamaz.

Derrida ve doğruluk: Her şey yazının içinde doğar, yazının içinde ölür

Derrida'nın diğer düşünürleri eleştirdiği noktalara bakarak, onun neye, neden karşı olduğunu anlayabiliriz. Hatta onun ne demek istediğini de anlamaya başlayabiliriz. Derrida'yı anlamak için onun diğer filozofların metinleri ile girdiği tartışmalara bakmak gerekir (Stocker, 2006). Elbette Derrida'yı tamamen anlayabilmek için ise, onun kullandığı kavramlara ve fikirlerine bakmak gerekir. Bu nedenle, bu bölümde Derrida'nın görüşleri bilgi sosyolojisi açısından incelenecektir. Derrida, ortaya attığı yeni kavramlarıyla diğer bilgi sosyologlarından pek çok noktada ayrılır.

Derrida modern göstergeleri geçersiz kılarak nesnel bilginin de olanaksızlığını ilan eder. Bilgi dil tarafından üretilen anlamın bir etkisi ya da işlevidir ve bu da tarihin bir biliminin olamayacağı anlamına gelir (Şen, 2008: 60). Bunun da ötesinde, Derrida'ya göre dünya bir metindir ve bu metnin dışında hiçbir şey yoktur. Bir içeriğin tam ve en son okuması diye bir şeyden bahsedilemez; çünkü bütün metinlerin birden fazla anlamı vardır. Bu nedenle Derrida'ya göre dil veya metinler, dünyanın doğal yansımaları değildir. Metinler, bizim dünyayı kavrayışımızı yapılandırır (Baran ve Suğur, 2012: 131). Derrida'ya göre doğru özne tarafından kesin olarak bilinemez ve yazının dışında bir doğruluktan söz edilemez. Her metnin de birden çok anlamı olduğunu düşünürsek, sonsuz sayıda da doğruluk olduğu fikrine ulaşırız.

Her türlü yöntem fikrinden de uzak duran Derrida; yapısöküm, *différance*, iz ve mevcudiyet gibi kullandığı çeşitli kavramlara özel anlamlar yüklemiştir, bu nedenle de bu kavramları kullanırken onun tam olarak ne demek istediğini kavramak oldukça güçtür (Hekman, 1999: 243). Ancak Derridacı bir bakış açısıyla bakarsak, böyle bir kavrayışta bulunma fikrinden zaten söz edemeyiz. Derrida'nın kullandığı tüm kavramlara karşılık net bir açıklaması olsaydı bile, yine de bu kavramların sonsuz sayıda anlamı olacaktır. Ayrıca Derrida öznenin ölümünü ilan eder, ancak daha da önemlisi mevcudiyet metafiziğine karşı çıkar. Derrida, Nietzsche ve Heidegger'in yolundan giderek Batı metafiziğini eleştirir (Hekman, 1999: 244-245). Belki de en önemli itirazı söz-merkezciliğe yöneliktir. Derrida (1997: 10), doğruluğa dair tüm metafiziksel belirlenimciliklerin, hatta Heidegger'in üzerinde durduğu metafiziksel olmayan doğruluğun bile büyük ölçüde söze ilişkin olduğunu söyler. Bu nedenle de söz-merkezciliğe karşı çıkar. Derrida, *Gramatoloji* adlı kitabında, Saussure ve Rousseau gibi söz-merkezciliği vurgulayan düşünürlere göndermeler yaparak, söz karşısında metnin önemini vurgular.

“Eleştirmenlerinden birçoğu, gramatolojiyi bilim olarak anlama girişiminde bulunmuşlarsa da Derrida onun “bu metinsel ayrımın ihtiyatlı bir pratiği olma dışında yeni bir bilim, yeni içeriği ya da faaliyet alanıyla yüklü yeni bir disiplin olmadığını” iddia eder” (Hekman, 1999: 246). Gramatoloji'nin temel fonksiyonu söz-merkezciliği yıkmaktır, kısacası Gramatoloji'nin imkanı hale gelmesinin şartı, imkansızlıktır. Gramatoloji bilim kavramını yıkma durumunu bile yaratır (Derrida, 1997: 74). Derrida, *Gramatoloji* adlı kitabında yalnızca söz-merkezciliğe karşı bir duruş sergilemez. Pozitif bilimlere, dile ve kültüre ilişkin de değerlendirmelerde bulunur.

Doğruluğun ne olduğunu ya da ne olmadığını incelerken, Derrida'nın *différance* kavramını da mutlaka incelemek gerekir. Derrida (2005: 150), *différance* ile *différance* arasındaki farklılığın yazıyı sözlü olandan ayıran şey olmadığını söyler. *Différance* yalnızca zamanla ilgili değildir, aynı zamanda mekanla da ilgilidir. Derrida *différance* kavramı ile “farklı olmak/ farklılaşmak” (to differ) ile “uymak, kabul etmek (to defer) fiillerini birleştirmiştir (Hekman, 1999: 247). Derrida bu kavram ile bir şeyin varlığının, başka bir şeye uyduğu için ya da başka bir şeyden farklı olduğu için mümkün olabileceğini söylemektedir. Fakat bu kavram, iki farklı fiilin birleşiminden daha fazlasıdır. Derrida, *différance*'ı varlık, doğruluk ya da bilgi temelinin karşısına yerleştirir

(Hekman, 1999: 247). Böylece temellendirme arayışına da, doğruluğa da, varlığa da karşı çıkmış olur.

Derrida'ya göre (1973: 130-131) *différance* bir kelime ya da kavram değildir, mevcudiyetin, kavramsal düzenin, değerlerin sonuna işaret eden bir bağlantıdır. *Différance*, varlık ile yokluk arasındaki karşıtlığın bir temeli de değildir. Hatta tam tersine *différance*, varlığı temeller olmaksızın, karşıtlıklar olmaksızın tanımlama çabasıdır. Ayrıca *différance* hem zamansal hem de mekansal bir farklılığa da işaret eder. *Différance* kavramının farklılık fiilini yansıtan kısmı mekansal bir farklılığı, kavramın uyum fiilini yansıtan kısmı ise zamansal bir farklılığı gösterir (Hekman, 1999: 247). *Différance* kavramı içindeki ötekiyi tanımlamak için ise, Derrida başka bir kavram kullanır. İz kavramını da, yine ikili karşıtlıklara dayanmaksızın ötekini tanımlamak için kullanmıştır. İz kavramı, köken kavramını da reddeder. Derrida'ya göre mevcudiyetin yapısını kökenler değil, *différance* belirlemektedir. *Différance* da her zaman dilde mevcuttur ve Derrida'ya göre dil, sınırsız bir oyundur (Hekman, 1999: 247).

Derrida'nın doğruluğa dair görüşleri açısından, en önemli çalışması hiç kuşkusuz yapısökümdür. Derrida'ya göre (2005: 115-116) yapısöküm, herhangi bir şeyi bozmakla ilgili değil bir direniştir; ama yalnızca bir direniş de değildir, aynı zamanda bir inanç eyleminden ortaya çıkar. “Yapısöküm özünde, Derrida'nın dili, dil içinde yapı çözümüne uğratma girişimini dile getirir” (Şen, 2008: 60). Derrida yapısöküm ile Avrupa düşüncesini sökerek yerine daha kullanışlı bir yapı inşa etmeyi amaçlar (Baran ve Suğur, 2012: 131). Derrida'nın kendisini en fazla özdeşleştirdiği kavram olan yapısöküm, genellikle Derrida'nın okuma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Fakat yapısökümü “yöntem” diye adlandırmak yanlıştır; çünkü Derrida yöntem fikrine karşı çıkar (Hekman, 1999: 247). Derrida'nın yapıları önce söküp, ardından yeniden inşa etmeyi önerdiği yapısöküm, izlediğimiz bir filmi, okuduğumuz bir romanı ya da herhangi bir düşünceyi bir başkasının bambaşka algılayabileceğini öne sürer. Yapısöküm, doğruluğa ilişkin önceki tüm kabulleri de yıkar.

Derrida'nın yapısökümü, Batı felsefesine karşı adeta bir devrime neden olmuştur (Hekman, 1999: 248). Yazar tarafından oluşturulan anlam ortadan kalkmıştır, başka bir ifadeyle nesnedeki anlam yok olmuştur ve öznedeki anlam belirleyici hale gelmiştir. Derrida anlamsızlık, doğrudan yoksunluk pahasına tez antitez ve sentez diyalektiğinin dışında kalmayı tercih etmiştir. Sabit anlamın ortadan kalkması, okuyucu sayısınca farklılığı ortaya çıkarmıştır. Metin bütününe kaybetmiştir ve böylece bir saçılma yaşanmıştır (İbiş, 2012: 38). Yapısöküm, temel belirlemeyi, doğruluğa ilişkin mütakabiliyet teorisini ve bilincin önceliğini ortadan kaldırırsa da, Derrida'ya göre yapısöküm, negatif değil tam tersine pozitifdir. Yapısöküm metnin anlamını tahrip etmek değil, onu derinlemesine incelemektir aslında. Yapısöküm bunun da ötesinde anlamın tarihsel olarak belirlendiği fikrine de karşıdır. Derrida, Nietzscheci metafizik eleştirisi, Freudcu ben'in eleştirisi ve Heideggerci metafiziğin tahribi ile onların da ötesinde geçerek yapısöküme ulaşmıştır (Hekman, 1999: 248).

Okuyucu, bir metnin temel kavramlarını tespit ederek bunları yapısöküme uğratır, bunu yaparkenki amacı ise bu anlamları geçersiz kılmak değil, onları başka bir şekilde yeniden konumlandırmaktır. Yapısökümcü metnin doğru

anlamını bulmayı amaçlamaz çünkü metnin doğru anlamı diye bir şeyden söz edilemez. Önemli olan doğruya ulaşmak değil, yorumdur. Dolayısıyla farklı yorumlar, metni tahrip etmek anlamına gelmez, farklı yorumlar farklı üretimlerdir. Derrida'ya göre metin içindeki anlam okuyucunun yaratıcılığı ile belirlenir (Hekman, 1999: 249).

Richard Rorty ve dil içinde üretilen doğruluk

Doğrunun ve doğru bilginin ne olduğu gibi konularla ilgilenen Rorty, bir bilginin doğru olup olmadığını nasıl bilebildiğimiz ve bir şeyin doğru bilgi olarak adlandırılmasının ölçütünün ne olduğuyla ilgilenmiştir (Akdemir, 2013: 33). Tüm bu soruları sorduktan sonra Rorty, zihnin gerçekliği yansıttığı iddiasının doğru olmadığını düşüncesine ulaşmıştır. Doğruluk, insan zihni tarafından oluşturulan bir şeydir ve doğruluk olarak adlandırdığımız şey de öznenin dışında bir şey değil, öznelarası dilsel bir uzlaşma ile oluşturulan şeydir (Akdemir, 2013: 36). Kısacası doğru, dil içinde yaratılan bir şeydir. Dilin ötesinde bir doğrudan söz edilemez.

Dünyanın orada, dışarıda olduğu iddiasıyla hakikatin orada, dışarıda olduğu iddiası arasında bir ayrım yapmaya ihtiyacımız var. Dünyanın orada dışarıda olduğunu, bizim yaratımımız olmadığını söylemek, sağduyuya yaslanarak mekân ve zamandaki şeylerin çoğunun insani zihinsel durumları içermeyen nedenlerin sonuçları olduğunu söylemektir. Hakikatin orada dışarıda olmadığını söylemek, basitçe, tümcelerin olmadığı yerde hakikatin de olmadığını, tümcelerin insan dillerinin öğeleri olduğunu ve insan dillerinin insan yaratımları olduğunu söylemektir (aktaran Anlı, 2009: 76).

İnsan zihninden bağımsız bir doğruluktan söz etmemiz mümkün değildir. Dünya insanın dışındadır; ancak dünyaya dair anlatımlar insanın dışında değildir. Üzerinde konuşacağımız şey de dünyaya dair anlatımların doğruluğu ya da yanlışlığıdır, dilsel olarak ifade edilmeyen bir dünyanın doğruluğundan ya da yanlışlığından söz edemeyiz (Akdemir, 2013: 37). Burada, Rorty'nin dile verdiği önem açıkça görülmektedir. Dilin dışında bir dünya yoktur; çünkü dünya zihnimiz ile yarattığımız bir şeydir.

Burada önem kazanan bir başka soru ise, kullandığımız dildir. Yani kullandığımız kelimeleri, dil oyunlarını seçimimiz oldukça önemlidir. Bu seçimi yapmamızda belirleyici olan nedir? Rorty, bu seçimin yalnızca insana ait olduğunu, insanın da bu seçimi katı rasyonel ölçütlerle ya da tamamen keyfi duygularla yapmadığını söyler (Akdemir, 2013: 39). Dilsel seçimler, bazı şeylerin hayatımızda ne ifade ettiği ve sorunlarımıza ne katkıları oldukları, yani kullanışlılıkları ile ilgilidir. Doğruluk ise soyut bir şeye değil, somut olgulara işaret eden bir şeydir (Akdemir, 2013: 40). Rorty'nin doğruluğa ilişkin düşüncesini anlamak için, onun olumsuzluk hakkındaki düşüncesini de anlamak gerekir; çünkü Rorty'ye göre bireylerin olumsuzluklarının farkına varmaları, mutlak doğrulardan da kurtulmaları anlamına gelecektir.

Rorty, olumsuzluk kavramını, önerdiği liberal ütopyasında da kullanır: "Benim liberal ütopyamın yurttaşları kendi ahlaki tartışmalarının dilinin ve böylece vicdanlarının ve cemaatlerinin olumsuzluğu duygusuna sahip insanlar olacaktır. Bu insanlar liberal ironistler olacaktır" (Rorty, 1995: 100). O halde Rorty'nin "ironist" derken neyi yada kimleri kastettiğini açıklamak gerekir.

Rorty, ironisti sözcüklerin kendisini sınırladığının farkında olan, bu nedenle farklı sözselliklere başvurmaya çalışan kişiler olarak tanımlar (Akdemir, 2013: 41), bu açıdan ironi de sağduyunun karşıtıdır; çünkü sağduyu alışkın olduğumuz sözselliklere dayanır. Rorty'ye göre, Michel Foucault liberal olmaya yanaşmayan bir ironistken, Habermas ise ironist olmaya yanaşmayan bir liberaldir (Rorty, 1995: 101). İronistler, kendi dillerinin ve benliklerinin olumsuzluklarının farkında olan kişilerdir. Olumsuzluklarının toplumsal ve tarihsel bir üretim olduklarının farkındalardır; ancak bunun bilincinde olarak sürekli olarak kendilerini inşa etme girişiminde bulunurlar. Ayrıca düşüncelerine yönelik özne dışı bir temel bulmaya çalışmazlar, hiç bir şeyin gerçek doğası diye bir şeyin olmadığını düşünürler (Akdemir, 2013: 41). Kısacası ironist; bilginin bir doğruya işaret etmediğini bilen, bunun bilincinde olan kişidir.

Rorty için güzel sanatlar ve edebiyat oldukça önemlidir; çünkü edebiyat eleştirmeni tek bir söz dağarına takılıp kalmaz, farklı metinler sayesinde farklı dilselliklere ulaşır, bunu yaparken de kendi olumsuzluğunun farkına varır. Metinler içinde doğru bilgiye ulaşma gayesi olmayan edebiyat eleştirmenleri Rorty'nin ironistlerine iyi birer örnektir (Akdemir, 2013: 43).

Dayanışma, demokrasi ve insan hakları kavramları Rorty için önemli kavramlardır. Richard Rorty'ye göre, Batı düşüncesi dayanışmanın değerli olduğu bir ortamdan objektivitenin değerli olduğu bir ortama doğru bir geçişi ifade eder (Altun, 2011: 13). Dayanışma kavramı, Rorty için olmazsa olmazdır. Rorty pek çok konuda geleneksel felsefeye de karşı çıkmıştır. Rorty, birlik anlayışını güçlendirerek kendimizi sürekli olarak diğerlerinden ayırma yönündeki davranışlardan kurtulabileceğimizi düşünür. İnsan ile hayvan arasındaki en temel ayırım da nihai olarak Sırpların Müslümanlara olan ayrımcı bakışına neden olmuştur.

Derrida ve Rorty'de farklılıklar ve kesişmeler

Doğruluğa ilişkin pek çok düşünür birçok farklı düşünce geliştirmiştir; ancak bu çalışma kapsamında özellikle Derrida ve Rorty'nin görüşleri üzerinde durulmaktadır. Derrida ve Rorty'nin düşünceleri hem çok farklı hem de oldukça benzerdir. Ancak bu iki düşünürü biraraya getiren temel nokta, Rorty'nin çalışmalarıdır. Rorty pek çok çalışmasında Derrida'ya göndermelerde bulunmuştur. Temel eserlerinden biri olan *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*'da Derrida'nın görüşlerinden oldukça fazla söz etmektedir.

Rorty'ye göre (1995: 131), nasıl Heidegger Nietzsche'nin otoritesini baltaladıysa, Derrida'da Heidegger'in otoritesini baltalamıştır. Rorty bu çalışmasında, erken dönem Derrida ile geç dönem Derrida arasında belirgin farklılıklar olduğunu söyler. Ayrıca Rorty (1995: 198-199), Derrida'nın 'Envois' ile daha önce hiç kimsenin aklına gelmeyen bir kitap yazdığını, böylece otorite nosyonunun anlamını yitirdiğini ve Derrida'nın olanaklılığın sınırlarını genişlettiğini yazar. Rorty'nin Derrida etkilenimi açıktır, bu nedenle Rorty'nin pek çok çalışmasında Derrida etkisi mevcuttur.

Rorty'yi Derrida'dan ayıran pek çok nokta olsa da, aralarındaki temel farklılıklardan biri Rorty'nin liberal bir düşünür olmasından kaynaklanmaktadır.

Derrida'nın düşüncesinin liberalizmle bir yakınlığı bulunmamaktadır. Derrida'ya göre (2005: 125) liberal toplumlar toplumsal problemlerini çözemezler, ona göre Fukuyama'nın liberalizm ile tarihin sonunun geldiği tezi daha ilk ortaya atıldığı andan itibaren geçersizdir. Her ne kadar genellikle liberal bir düşünür olarak anılsa da Rorty de zaman zaman kendi düşünceleri ile liberalizmin çok da örtüşmediğini ileri sürmüştür. Özellikle "ironi" kavramının, liberalizme bir faydası olmadığını söyler:

Felsefe ironizmin liberalizme pek bir faydası olmadığı yönündeki kuşku oldukça yerindedir; ama bunun nedeni ironist felsefenin doğası gereği zalim olması değildir. Bunun nedeni liberallerin felsefeden belli bir işi- yani "niçin zalim olmamalı?", "niçin müşfik olmalı? Gibi soruları yanıtlama işini- yapmasını bekler hale gelmiş olmaları ve bu görevi yerine getirmeyi reddeden herhangi bir felsefenin kalpsiz olduğu duygusuna kapılmış olmalarıdır (Rorty, 1995: 142).

Demokrasi ve dayanışma kavramları Rorty'nin sıkça üzerinde durduğu kavramlardır. Demokrasi kavramı Derrida'nın eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan bir kavram olmasa da, bazı metinlerinde Derrida'nın demokrasi hakkındaki görüşleri görülebilir. Derrida'nın *The other heading, The Reason of the strongest* gibi metinlerinde (Haddad, 2013: 48-50) demokrasi kavramı irdelenmektedir. Derrida (2005: 130) demokrasiye olan inancını koruduğunu ve demokrasiye bir gün ulaşabileceğini belirtir. Dayanışma kavramı da Derrida'da, Rorty'nin kuramındaki kadar merkezi öneme sahip bir kavram olmasa da geçerlidir. Derrida (2005: 125), dünya çapında bir dayanışmadan söz eder. Bu dayanışma sessiz ama etkili bir dayanışmadır. Ancak bu dayanışma devletler ya da uluslararası kuruluşlar tarafından tanınan bir birliğe değil, devlet dışı kuruluşlar ve insani yardım projelerince tanınan bir birliktir.

Derrida ve Rorty'nin görüşleri pek çok noktada farklılık gösterse de, iki düşünürün düşüncesi birçok noktada da kesişir. Rorty'ye göre gerçek bilgiye ulaşma çabası anlamsızdır; çünkü söz içinde tek bir anlama işaret edilemez. Ayrıca bilgiye yönelik bir kuram arzusu da Rorty'ye (1979: 315) göre tutunabileceğimiz temeller bulma ve baskı arzusudur. Burada Rorty'nin Derrida ile olan yakınlığı aşıkardır. Yazardan çok, okuyucuya önem veren Derrida'ya göre de Rorty'ye göre de, tek bir anlam yoktur, okuyucu sayısı kadar anlam var olabilir. Hatta bir sayı vermek bile imkansızdır; çünkü sınırsız sayıda anlam vardır. Bu nedenle doğru bilgiye ulaşmak mümkün değildir. İronistler de bunun farkında olan kişilerdir. Zaten "ironi" ve "ironist" kavramları, Rorty'nin postyapısalcı ve postmodern düşünürlerle birarada değerlendirilmesine neden olan kavramlarındandır.

Evrensel doğruluk kavramı Rorty'ye (2011: 22-23) göre, bizim adımıza çalışan güçlü bir şeyin yanımızda olduğu umudunun bir ifadesidir. Bu inancın geleneksel ifadesi de dindir. Rorty, siyasetin seküler hale geldiğini, aynı şekilde siyasetin metafiziksel olmayan bir hale de gelebileceğini söyler. Büyük ve güçlü bir şeyin bizden yana olduğu fikrini bir kenara bırakmamız gerektiğini ve evrensel doğruluk umudundansa birbirimizle işbirliği içinde olmaya dair bir umudu korumamız gerektiğini vurgular. Derrida'ya göre de evrensel doğruluktan söz edilemez, Derrida *Gramatoloji* ve *Différance* gibi birçok eserinde, sabit bir doğruluğun olmadığından söz eder.

Mevcudiyet de her iki düşünürün de sorguladığı kavramlardandır. Derrida'nın iz olarak adlandırdığı şey de mevcudiyeti yerinden eden, mevcudiyetin simulakrumudur (Derrida, 1973: 156). Derrida ve Rorty'nin düşüncelerindeki en temel benzerlik ise dile ilişkin olandır. Derrida'ya göre bütün söylemler dil oyununa dayanır ve felsefe edebiyattan daha fazla bir doğruluk gücüne sahip değildir; çünkü her ikisinde de anlam sabit değildir (Sim, 2000: 35). Rorty de benzer şekilde (1995: 122), Hegel'i şu an bizim D. H. Lawrence'ı ya da Orwell'i ele aldığımız gibi ele alan insanları ironistler olarak tanımlar. Kısacası Hegel'in *Tinin Fenomolojisi* eseri, D. H. Lawrence'ın *Oğullar ve Sevgililer* romanından ya da Orwell'in 1984 romanından daha fazla bir belirleyiciliğe sahip değildir.

Değerlendirme ve sonuç

"Flamingolar da, hardal da ısırır" dediğimizde de, "Hardal bir kuş değildir" dediğimizde de doğrudur. *Alice Harikalar Diyarında* masalını okuduğumuzda düşesin deli olduğu fikrine de, doğruluğu sorgulayan bir düşünür olduğu fikrine de ulaşabiliriz. O halde sabit doğrulardan söz edemeyiz. Hem Derrida'nın hem de Rorty'nin doğruluğa ilişkin demek istediği böyle bir şeydir. Tek bir doğru, tek bir gerçeklik ya da sabit anlamlar yoktur. Ayrıca dil sonsuz bir oyundur. Jacques Derrida ve Richard Rorty'nin dile ilişkin görüşleri bu noktada birleşir.

Yapısöküm, différance, iz ve mevcudiyet gibi ortaya attığı kavramlar ile diğer düşünürlerden pek çok noktada ayrılan Derrida, bu kavramlarla yeni bir kavrayış, anlayış ortaya çıkarmıştır. Rorty ise, insanların problemlerinin çözümü olarak postmodern liberal bir görüş ortaya atmıştır. Çözüm önererek Derrida'dan uzaklaşmıştır; çünkü Derrida hiç bir zaman bir çözüm ya da yöntem sunmaz. Ancak çözüm olarak sunduğu postmodern liberal görüşü açıklarken kullandığı olumsuzluk, ironi ve dayanışma gibi kavramlar yine onu Derrida'ya yakınlaştırmıştır.

Rorty'nin en çok vurguladığı kavram olan ironi de, onu Derrida'ya yakınlaştırmıştır; çünkü Rorty'nin ironist olarak adlandırdığı kişilerden biri de Derrida'dır zaten. Dilin olumsuzluğunun farkında olan ironistler, yeni anlamlara ulaşabilirler. Rorty'nin ironistler olarak tanımladığı kişilerin, birer yapısökümcü olduğu da söylenebilir; çünkü yapısökümde de amaç var olan anlamlara değil yeni anlamlara ulaşmaktır. Derrida, yapısöküm ile Batı felsefesine meydan okuyarak, anlamın yazar tarafından belirlendiği fikrine de anlamın tarihsel olarak belirlendiği fikrine de, tüm temellendirmelere de karşı çıkmıştır. Rorty de birçok eserinde Derrida'ya göndermeler yaparak düşüncesini geliştirmiştir. Rorty'nin dil ve doğruluğa ilişkin görüşleri Derrida'nın görüşleriyle benzerdir. Rorty de Derrida'ya benzer şekilde sabit doğruluklardan söz edilemeyeceğinden söz eder. Rorty'nin vurguladığı dayanışma kavramı da, doğruluk arayışının karşısında konumlanmıştır. Rorty, evrensel doğruya ulaşma çabasıyla vazgeçilerek, dayanışma ile kurtulabileceğimizi söyler.

Hem Derrida'nın hem de Rorty'nin görüşleri doğruluk tartışmaları açısından oldukça önemlidir. Derrida'nın mevcudiyetin karşısına yerleştirdiği différance kavramı, ikili karşıtlıklara dayanmaksızın ötekini tanımlamak için kullandığı iz kavramı, mevcut anlamları sökerek yerine yenilerini yerleştiren

yapısökümü olmaksızın ya da Rorty'nin vurguladığı ironi ve olumsuzluk gibi kavramlar olmaksızın doğruluk üzerine yapılacak değerlendirmeler eksik kalacaktır.

Kaynakça

- Akdemir, Ferhat (2013) Richard Rorty'nin Pragmatik Liberal Ütopyasında Dinin İşlevi ve Geleceği Sorunu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (3): 31-60.
- Altun, Fahrettin (2011) Medya Etiği ve Tarafsızlık Söylemi. *İş Ahlakı Dergisi*, 8: 9-24.
- Anlı, Ömer Faik (2009) Olumsuzluk ve Zorunluluk Kavramları Bağlamında Felsefe Tarihine İki Yaklaşım: Richard Rorty ve G.W.F. Hegel. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8: 71-91.
- Baran, Görgün; Suğur, Serap (2012) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Carroll, Lewis (1998) *Alice's Adventures in Wonderland*. Chicago: VolumeOne Publishing.
- Derrida, Jacques (1973) *Speech and Phenomena*, Ed. by David B. Allison & Newton Garver. Evanston: Northwestern University Press.
- Derrida, Jacques (1997) *Of Grammatology*, Çev. G. Spivak. Baltimore: Johns Hopkins University.
- Derrida, Jacques (2005) *Paper Machine*. California: Stanford University Press.
- Derrida, Jacques (2006) Kendime Karşı Savaşayım, Çev. Saadet Özen. Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken. *Cogito*, 47-48: 174-186.
- Haddad, Samir (2013) *Derrida and the Inheritance of Democracy*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hekman, S., Arslan, H., & Balkız, B. (1999). *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. Paradigma yayınları.
- İbiş, Fatih (2012) Hermenötik ve Yapısöküm Kuramına Genel Bir Bakış. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6 (11): 31-40.
- Manguel, Alberto (2014) *Okumalar Okuması*, Çev. Sevin Okyay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Megill, Allan (2008) *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, Çev. Tuncay Birkan. Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Naas, Michael (2006) Alors, qui etes vous? Jacques Derrida ve Konukseverlik Sorusu, Çev. Elis Simson, Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken. *Cogito*, 47-48: 236-251.
- Rockmore, Tom (1997) Gadamer, Rorty and epistemology as hermeneutics. *Laval théologique et philosophique*, 53 (1): 119-130.
- Rorty, Richard (1979) *Philosophy and the Mirror of Nature*. New Jersey: Princeton University Press.
- Rorty, Richard (1995) *Olumsuzluk İroni ve Dayanışma*, Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rorty, Richard (1999) Education as Socialization and as Individualization. *Philosophy and Social Hope*, 114-126.
- Rorty, Richard (2010) Intellectual Autobiography, Ed. Auxier, R. E., & Hahn, L. E. The Philosophy of Richard Rorty. *Open Court*.
- Rorty, Richard (2011) *An Ethics for Today*. New York: Columbia University Press.

- Şen, Serdar (2008) Modernizmden Post-Modernizme Tarihsel Bilginin Epistemolojisi. *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII (16-17): 51-69.
- Sim, Stuart (2000) *Derrida ve Tarihin Sonu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Stocker, Barry (2006) Derrida Etięinde ÇeliŐki, AŐkınlık ve Öznellik, Çev. Özge Ejder. *Cogito*, 47-48: 334-350.